

บูรณาการพุทธวิธีการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ

Integration of the Buddha's Teaching Methods in Buddhist Based Schools

พระปลัดสิทธิเดช สีลเตโช, Phrapalad Sitthidet Silatejo¹

พระมหาบุญศรี ภาณวฑฺฒโณ, Phramaha Boonsri Nāṇavudḍho²

โสภณ ขำทัพ, Sophon Khumtrup³

E-mail : sitthidet21@gmail.com

Received: November 13, 2022 Revised: December 06, 2022

Accepted: December 20, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของคณาจารย์เรื่อง “บูรณาการพุทธวิธีการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ” มีวัตถุประสงค์ 4 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาวิธีการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ 2) เพื่อศึกษาพุทธวิธีการสอน 3) เพื่อบูรณาการวิธีการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธด้วยพุทธวิธีการสอนและ 4) เพื่อนำเสนอแนวทางและองค์ความรู้เกี่ยวกับ “บูรณาการพุทธวิธีการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ” โดยมีระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพแบบวิจัยเอกสาร ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 15 รูป/คน และมีการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 8 รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาผลการวิจัยพบว่า 1) โรงเรียนวิถีพุทธได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผู้เรียนโดยเน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา ซึ่งเป็นการฝึกหัดอบรมผ่านกิจกรรมที่ส่งเสริมการกิน อยู่ ดี และ พัง โดยมีกระบวนการจัดการเรียนรู้ลักษณะ “สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” 2) พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าที่เกี่ยวกับตัวผู้เรียนรู้ คำหนึ่งถึง และสอนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล ปรับวิธีสอนผ่อนให้เหมาะกับบุคคล ในการสอนนั้นการเริ่มต้นที่ดีมีส่วนช่วยให้การสอนสำเร็จผลดีเป็นอย่างมาก อย่างน้อยก็เป็นเครื่องดึงความสนใจ และนำเข้าสู่เนื้อหา มุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่สอนเป็นสำคัญ 3) การบูรณาการพุทธวิธีการสอนร่วมกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในโรงเรียนวิถีพุทธ ทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านกายภาพ (2) ด้าน

¹ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย / Program Buddhist Studies, Graduate School, Mahamakut Buddhist University.

² อาจารย์สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย / Lecturer, Program Buddhist Studies, Graduate School, Mahamakut Buddhist University.

³ อาจารย์สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย / Lecturer, Program Buddhist Studies, Graduate School, Mahamakut Buddhist University.

การจัดเรียนการสอน (3) ด้านพฤติกรรมครูและนักเรียน (4) ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ และ (5) ด้านกิจกรรมประจำวันพระ และ 4) องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย คือ รูปแบบวิถีแห่งการเปลี่ยนแปลง เรียกว่า “SCN Model” หมายถึง การสอนโดยบูรณาการหลักธรรม และ วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า ผ่านกิจกรรม 5 ด้าน ของโรงเรียนวิถีพุทธ เพื่อพัฒนาให้ครูมีคุณลักษณะที่ดีตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาพร้อมจะพัฒนานักเรียนให้เกิดความรู้ เป็นคนดี คนเก่ง มีความสุข ใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่าอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม

คำสำคัญ: (การบูรณาการ), (พุทธวิธีการสอน), (โรงเรียนวิถีพุทธ)

Abstract

This article was a part of Dissertation entitled “Buddha's Teaching Methods in Buddhist Based Schools” containing 4 objectives; 1) to study teaching methods in Buddhist based schools, 2) to study the Buddha's teaching methods, 3) to integrate the teaching methods in Buddhist based schools with the Buddha's teaching methods, and 4) to present guidelines and knowledge on "Integration of the Buddha's teaching methods in Buddhist Based Schools". The data of this qualitative research were collected from documents, research works, in-depth interviews with 15 experts, and focus group discussions with 8 experts, and then analyzed by content analysis. The results of the study indicated that: 1) The Buddhist based school has applied Buddhist principles to the development of learners by focusing on the development framework according to Tisikkha principles, which are practices through activities promoting eating, living, seeing and listening with the process of managing to learn the characteristics of "teaching, training and behaving." 2) The Buddha's teaching methods place a focus on learners and are adjusted to suit the differences individuals. In teaching, a good start contributes to a successful result. 3) Integrating the Buddha's teaching methods in conjunction with the learning activities in Buddhist based schools in all 5 areas: (1) Physical, (2) Teaching management, (3) Teachers' and students' behaviors, (4) Promoting the Buddhist way, and (5) Activities on Buddhist Holidays. and 4) The knowledge gained from the research is called "SCN Model ". It means integrative teaching of the Buddhist principles and the Buddha's teaching methods through the five areas of the Buddhist Based School to develop teachers to have good characteristics according to Buddhist doctrine and to develop students to gain knowledge, to be good, to be capable, to be happy and to live a valuable life in society appropriately.

Keywords: (Integration), (The Buddha's Teaching Methods) , (Buddhist Based Schools)

1. บทนำ

การศึกษาในประเทศไทยมีความสำคัญอย่างมากเพราะเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และเป็นกลไกในการพัฒนาเศรษฐกิจ และ สังคมไทย การศึกษาไทยมีการพัฒนาเรื่อยมาจนถึงยุคปัจจุบันประเทศสู่ความสมดุลและยั่งยืน จะต้องให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างทุนของประเทศที่มีอยู่ให้เข้มแข็ง และมีพลังเพียงพอในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาประเทศ พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคศตวรรษที่ 21 และการเสริมสร้างปัจจัยแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพของคน ดังพระบรมราโชวาทถึงความสำคัญของการศึกษาว่า “การศึกษาเป็นเรื่องใหญ่ และ สำคัญยิ่งของมนุษย์ คนเราเมื่อเกิดมาก็ได้รับการสั่งสอนจากบิดามารดา อันเป็นความรู้เบื้องต้น เมื่อเจริญเติบโตใหญ่ขึ้น ก็เป็นหน้าที่ของครู และ อาจารย์สั่งสอนให้ได้รับวิชาความรู้สูง และอบรมจิตใจให้พร้อมด้วยคุณธรรม เพื่อจะได้เป็นพลเมืองที่ดีของชาติสืบไป”⁴ การศึกษาของประเทศไทยในปัจจุบันนี้ กำลังมีปัญหาก่อตั้งขึ้นเป็นผลจากระบบการศึกษาของประเทศที่ยังไม่สามารถเตรียม และพัฒนาคนในแต่ละช่วงวัยให้มีทักษะ และคุณลักษณะที่พร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเศรษฐกิจ และสังคม และเป็นปัญหาที่เชื่อมโยงกับระบบหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การวัดและประเมินผลการศึกษาในทุกระดับการศึกษา มาตรฐานสมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษา และ ครูตามมาตรฐานวิชาชีพ และระบบการจัดการศึกษา และ การเรียนรู้เพื่อสร้างทักษะการเรียนรู้ทักษะการดำรงชีวิต รวมถึงการสร้างลักษณะนิสัยและคุณลักษณะที่พึงประสงค์สำหรับพลเมืองในศตวรรษที่ 21⁵

ปัญหาคุณภาพเยาวชนในสังคมไทยปัจจุบัน ที่เกี่ยวกับพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ไม่ว่าจะเป็นด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา ทั้งนี้เป็นเพราะว่าครูผู้สอนมีปัญหาในหลาย ๆ เรื่อง เช่น ครูผู้สอนไม่มีเวลาสอนเนื่องจากมีภาระงานสอน และ ภาระงานอื่น ๆ มากเกินไป ทำให้ไม่มีเวลาปรับปรุงการสอน ครูผู้สอนเน้นการบรรยายมากเกินไป ขาดเทคนิคการสอน ขาดกิจกรรมการปฏิบัติ ครูผู้สอนยึดถือการสอนแบบเดิม ๆ ในการจัดการเรียนการสอนไม่คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ครูผู้สอนขาดทักษะกระบวนการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ ขาดความต่อเนื่องของการเรียนการสอน ไม่สามารถบูรณาการเชื่อมโยงไปยังเนื้อหาสาระอื่น ๆ ได้ การจัดการศึกษาต้องเป็นการเตรียมคนรุ่นใหม่ให้พร้อมที่จะอยู่ร่วมกันในสังคม และ ช่วยกันพัฒนา

⁴ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 7 ทศวรรษใต้ร่มพระบารมี : พระบรมราโชวาทด้านการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.ซี.พี.ริษัทแอนด์แพค จำกัด, 2559), หน้า 24.

⁵ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 – 2579, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พรักหวานกราฟฟิค จำกัด, 2560), หน้า 68 – 69.

สังคม ทำให้ชีวิตหลุดพ้นจากปัญหา เข้าถึงสิ่งที่ดีงาม หรือ สิ่งประเสริฐที่สุดเท่าที่ชีวิตจะพึงมี และมีอิสรภาพสมบูรณ์ ทั้งนี้ทำให้มนุษย์พ้นจากการ ต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอก และ มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นตามลำดับ⁶ พระอัจฉริยภาพด้านการสอน ความเป็นครูของพระพุทธองค์ จึงนับว่า โดดเด่นน่าสนใจ และ เป็นที่ประจักษ์เด่นชัดแล้ว ดังปรากฏในพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นผลงานการสอนของพระพุทธเจ้าที่สืบทอดยาวถึงสองพันกว่าปี แม้เกิดในท่ามกลางนักปราชญ์ราชบัณฑิต ศาสตราเจ้าลัทธิมากมาย และ คงทนต่อการพิสูจน์จากผู้รู้มาทุกยุคทุกสมัยกระทั่งล่วงผ่านกาลเวลามาได้ถึงปัจจุบัน⁷ การนำหลักพุทธวิธีการสอนมาบูรณาการกับการจัดการเรียนการสอนในปัจจุบัน แก่นักเรียนในโรงเรียนวิถิปุทธนั้น มุ่งกล่าวถึงการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่สำคัญ มาประยุกต์ใช้กับศาสตร์ต่าง ๆ เพื่อพัฒนาสังคมปัจจุบันตามบริบทต่าง ๆ เช่น การบริหาร เศรษฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ นิติศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ โดยเฉพาะด้านการศึกษา มีความสอดคล้องกับแนวทางของพุทธศาสตร์ คือ ต้องการพัฒนาคนให้เกิดปัญญา หรือ อาจกล่าวได้ว่า พัฒนาพฤติกรรมของคน ต้องพัฒนาให้เป็นคนดี คนเก่งของสังคม สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข ดังนั้นการพัฒนาการศึกษา หรือเครื่องมือในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพนั้น มีเป้าหมายทำให้ประชาชนเป็นคนดี คนเก่ง มีความสุข หลักธรรมในพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับปัญญา หรือการศึกษา คือ รู้เท่าทันจิต และ การฝึกพัฒนาจิต สังคมไทยให้ค่านิยมกับวัตถุนิยม สังคมตะวันตก ซึ่งหลังไหลเข้ามาพร้อมกับเทคโนโลยีอย่างมีอาจปิดกั้นได้ วัฒนธรรมใหม่จึงเกิดขึ้นโดยไม่รักษาวัฒนธรรมดั้งเดิม อันเป็นที่มาสำคัญของความภาคภูมิใจในตน สังคมประชาชาติ และ สำนึกความรักชาติ

โรงเรียนวิถิปุทธเป็นอีกหนึ่งแนวทางการเรียนการสอนโดยการนำหลักธรรมมาใช้ในระบบการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา ซึ่งอาจเป็นการเรียนการสอนในภาพรวมของหลักสูตรสถานศึกษา หรือ การจัดเป็นระบบวิถีชีวิตในสถานศึกษาของผู้เรียนส่วนใหญ่ โดยนำไปสู่จุดเน้นของการพัฒนาให้ผู้เรียนสามารถ กิน อยู่ ดู ฟังเป็น คือใช้ปัญญา และ เกิดประโยชน์แท้จริงต่อชีวิต และการจัดดำเนินการของสถานศึกษาจะแสดงถึงการจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศ (ปรโตโฆสะ) ที่เป็นกัลยาณมิตรเชื้อในการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน ด้วยวิถีวัฒนธรรมแสง

⁶ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **การศึกษาเพื่อสันติภาพ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สันติธรรม, 2540), หน้า 1.

⁷ วศิณ อินทสระ, **พุทธวิธีในการสอน**, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, 2545), หน้า 13.

ปัญญา⁸ ที่จะช่วยผลักดันให้นักเรียนสามารถพัฒนาตามศักยภาพ เป็นคนดี คนเก่งของสังคม และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข จึงเป็นความหวังในการเยียวยาแก้ปัญหาสังคม โดยนำหลักพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าไปบูรณาการกับการเรียนการสอน การบริหาร และการจัดกิจกรรมในโรงเรียน เพื่อพัฒนานักเรียนให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมตั้งแต่ยังอยู่ในสถานศึกษา และเป็นประชาชนคนรุ่นใหม่ที่มีคุณภาพ โดยเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม ปลูกจิตสำนึกที่ดี สร้างพื้นฐาน และ ความสำคัญให้กับการนำหลักธรรมคำสอนไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตประจำวัน เพื่อความเจริญงอกงามในวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีการสืบทอดกันมาใช้ และ บูรณาการวิธีการสอนอย่างจริงจัง จึงนำเสนออย่างยิ่ง ควรค่าแก่การศึกษาวิจัยเรื่อง “บูรณาการพุทธวิธีการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ” รวมทั้งแนวคิดหลักการใช้พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของดุชนิพนธ์เรื่อง “บูรณาการพุทธวิธีการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี 4 ข้อ คือ

- 2.1 เพื่อศึกษาวิธีการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ
- 2.2 เพื่อศึกษาพุทธวิธีการสอน
- 2.3 เพื่อบูรณาการวิธีการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธด้วยพุทธวิธีการสอน
- 2.4 เพื่อนำเสนอแนวทางและองค์ความรู้เกี่ยวกับ “บูรณาการพุทธวิธีการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ”

3. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) แบบวิจัยเอกสาร (Documentary research) มีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus group) เพื่อนำเสนอแนวทางและการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการบูรณาการพุทธวิธีการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งมีขั้นตอนการทำวิจัย ดังนี้

3.1 การสำรวจเอกสาร โดยศึกษาจากแนวคิด ทฤษฎีบูรณาการหลักการสอน วิธีการสอน และพุทธวิธีการสอน โดยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ให้เป็นระบบทางวิชาการ และการศึกษาเอกสารปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎก และอรรถกถา ศึกษาจากเอกสารทุติยภูมิ คือ เอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพุทธวิธีการสอน รูปแบบ เนื้อหา วิธีการ และเป้าหมายการสอนของพระพุทธเจ้า และเอกสารทางวิชาการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

⁸ กระทรวงศึกษาธิการ, *แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ*, พิมพ์ครั้งที่ 4, (นนทบุรี : ห้างหุ้นส่วนจำกัด เซน ปริ้นติ้ง, 2562), หน้า 8-9.

3.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยมีหนังสือขออนุญาตสัมภาษณ์ จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เพื่อติดต่อขออนุญาตสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ 15 รูป/คน และไปสัมภาษณ์ตามวันและเวลาที่ท่านเหล่านั้นสะดวก ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ขออนุญาตบันทึกเทปการให้สัมภาษณ์ หลังจากนั้นนำเทปบันทึกการสัมภาษณ์มาถอดความสาระสำคัญ วิเคราะห์ข้อมูล และบันทึกประเด็นสัมภาษณ์ และประชุมสนทนากลุ่มกับผู้ทรงคุณวุฒิผู้ทรงคุณวุฒิ 8 รูป/คน

3.3 นำเสนอรูปแบบบูรณาการพุทธวิถีการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ จากการวิจัย วิเคราะห์ และสังเคราะห์ ข้อมูลจากพระไตรปิฎก เอกสาร ตำรา การสัมภาษณ์เชิงลึก และสนทนากลุ่ม แล้วเรียบเรียงตามประเด็น เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์

4. ผลการวิจัย

จากการวิจัย เรื่องบูรณาการพุทธวิถีการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธนั้น จะเห็นได้ว่าการวิเคราะห์ และ สังเคราะห์ข้อมูล จากการทำวิจัยทุกขั้นตอน ตรงตามวัตถุประสงค์ เพื่อค้นหา คำตอบ และ แนวทางในการบูรณาการพุทธวิถีการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ ผลจากการวิจัย พบว่า

4.1 การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ

โรงเรียนวิถีพุทธจะมีแนวทางการเรียนการสอนระบบปกติทั่วไป ที่นำหลักธรรม พระพุทธศาสนา มาใช้ หรือ ประยุกต์ในการพัฒนานักเรียน โดยเน้นกรอบการพัฒนาตามหลัก ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ซึ่งเป็นการฝึกหัดอบรม เพื่อพัฒนากาย ความประพฤติ จิตใจ และ ปัญญาอย่างบูรณาการ ผ่านกิจกรรมที่ส่งเสริมการกิน การอยู่ การดู และการฟัง⁹ ด้วยการสอน ของครู ที่ใช้วัฒนธรรม และ บรรยากาศการเรียนรู้มีความเมตตา เอื้ออาทร ไม่เอาเปรียบ เสียสละ และ มีความกตัญญู ทั้งต่อธรรมชาติ และ บุคคล มีกระบวนการจัดการเรียนรู้ลักษณะ “สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น”¹⁰ การเรียนรู้ในชั้นเรียนจะเป็นลักษณะการบูรณาการพุทธธรรมในการเรียนรู้ ทั้งความรู้ กระบวนการ ฝึกปฏิบัติ และ มีการวัดประเมินทุกหน่วยการเรียนรู้ โดยเฉพาะด้าน คุณลักษณะนิสัย ศรัทธา ค่านิยม และ โดยลักษณะโรงเรียนวิถีพุทธ จะเน้นการจัดสภาพทุก ๆ ด้าน เพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนา ตามหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการ ที่ส่งเสริมให้เกิดความ เจริญงอกงาม

มีการจัดกิจกรรมหลากหลาย และ ต่อเนื่องเป็นวิถีชีวิต เพื่อให้ให้นักเรียน รู้จักคิด และ ได้ฝึกปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ให้เกิดการพัฒนาทั้งด้านความประพฤติ จิตใจ และ ปัญญาไปพร้อมๆ กัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกิน อยู่ ดู ฟัง ในชีวิตประจำวัน ที่มีสติสัมปชัญญะคอยกำกับ

⁹ กระทรวงศึกษาธิการ, *แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ*, อ่างแล้ว, หน้า 16.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 12.

เพื่อเป็นไปตามคุณค่าแท้ของการดำเนินชีวิต¹¹ ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ มีหลักการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ตามหลักพุทธศาสนา โดยมีบรรยากาศสงบเรียบง่าย เรียบง่าย ร่มรื่น สะอาด มีระเบียบ ปลอดภัย สีสัน และ อุปกรณ์การเรียนการสอนมีการปรับปรุงพัฒนาอยู่เสมอ และมีลักษณะเกื้อกูล และ ใกล้ชิดกับชุมชน โดยโรงเรียนจะมีการร่วมมือกับ บ้าน วัด และ สถาบันต่าง ๆ ในชุมชนที่จะพัฒนาทั้งนักเรียนและ สังคมตามหลักธรรมในพุทธศาสนา เพื่อประโยชน์สุขร่วมกันในสังคม

4.2 พุทธวิธีการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ

พุทธวิธีการสอนมีมากมายหลากหลายวิธี ล้วนมีจุดประสงค์ให้ผู้ฟังเกิดความรู้ หรือ เกิดปัญญาในระดับต่าง ๆ ตามคุณลักษณะปัจจัยที่ผู้เรียนมีความสามารถเข้าถึง และ เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางดี คือ เกิดการเรียนรู้ เมื่อมองกว้าง ๆ การสอนของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้ง จะดำเนินไปจนถึงผลสำเร็จ โดยมีคุณลักษณะซึ่งเรียกได้ว่าเป็นลีลาในการสอน 4 อย่าง ดังนี้ ได้แก่ 1) สันติสนทนา อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง เหมือนจูงมือไปดูเห็นกับตา 2) สมาทปนา จูงใจให้เห็นจริงด้วย ชวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ 3) สมุตเตชนา ไร่ใจให้แกล้งวळा บังเกิดกำล้งใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ ไม่หวั่นระยอต่อความเหนื่อยยาก และ 4) สัมปหังสนา ซโลมใจให้แซมซึ้น ไร่เรึง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อ และ เปี่ยมด้วยความหวัง เพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่จะได้รับจากการปฏิบัติ¹²

พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า ที่เกี่ยวกับตัวผู้เรียนรู้ คำนึงถึง และ สอนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล ปรับวิธีสอนพ่อนให้เหมาะกับบุคคล แม้สอนเรื่องเดียวกันแต่ต่างบุคคล อาจใช้ต่างวิธีนออกจกค่านึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลแล้ว ผู้สอนยังจะต้องคำนึงถึงความพร้อมของผู้เรียนแต่ละบุคคลเป็นราย ๆ ไป สอนโดยให้ผู้เรียนลงมือทำด้วยตนเอง ซึ่งจะช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจชัดเจน แม่นยำ และ ได้ผลจริง¹³ เช่น ทรงสอนพระจูฬปันถก ผู้เฒ่าเวลา ด้วยการให้นำผ้าขาวไปลูบคลำ¹⁴ การสอนดำเนินไปในรูปที่ให้ผู้รู้สึกว่าผู้เรียน กับผู้สอนมีบทบาทร่วมกัน ในการแสวงหาความจริง ให้มีการแสดงความคิดเห็นโต้ตอบเสรี หลักนี้เป็นข้อสำคัญในวิธีการแห่งปัญญา ซึ่งต้องการอิสรภาพในทางความคิด และ โดยวิธีนี้เมื่อเข้าถึงความจริง ผู้เรียนก็จะรู้สึกว่าคุณได้มองเห็นความจริงด้วยตนเอง และ มีความชัดเจนมั่นใจ หลักนี้

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 10-11.

¹² สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธวิธีในการสอน**, พิมพ์ครั้งที่ 25, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท โอ.เอส. พริ้นติ้งเฮ้าส์ จำกัด, 2562), หน้า 45.

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 34-37.

¹⁴ ชุ.เถร. 26/373/300-301.

เป็นหลักที่พระพุทธเจ้าทรงใช้เป็นประจำ และมักมาในรูปการถามตอบ เขาใจใส่บุคคลที่ควรได้รับความสนใจพิเศษเป็นราย ๆ ไปตามควรแก่กาลเทศะ และ เหตุการณ์ช่วยเหลือเอาใจใส่คนที่ด้อยโอกาส และมีปัญหา

พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า ที่เกี่ยวกับการสอนนั้น การเริ่มต้นเป็นจุดสำคัญมาก การเริ่มต้นที่ดีมีส่วนช่วยให้การสอนสำเร็จผลดีเป็นอย่างมาก อย่างน้อย ก็เป็นเครื่องดึงความสนใจ และ นำเข้าสู่เนื้อหาได้ พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีเริ่มต้นที่น่าสนใจมาก โดยปกติพระองค์จะไม่ทรงเริ่มสอนด้วยการเข้าสู่เนื้อหาธรรมที่เดียว แต่จะทรงเริ่มสนทนากับผู้ทรงพบ หรือ ผู้มาเฝ้าด้วยเรื่องที่เขาารู้เข้าใจดี¹⁵ หรือ สนใจอยู่สร้างบรรยากาศในการสอนให้ปลอดโปร่ง เพลิดเพลินไม่ให้เกิดเครียด ไม่ให้เกิดความอึดอัดใจ และ ให้เกียรติแก่ผู้เรียน ให้เขามีความภูมิใจในตัว

พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าที่สอนมุ่งเนื้อหา มุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่สอนเป็นสิ่งสำคัญ ไม่กระทบตน และ ผู้อื่น ไม่มุ่งยกตน ไม่มุ่งเสียดลีใคร ๆ¹⁶ สอนโดยเคารพ คือ ตั้งใจสอน ทำจริง ด้วยความรู้สึกรู้ว่าเป็นสิ่งมีค่า มองเห็นความสำคัญของผู้เรียน และงานสั่งสอนนั้น ไม่ใช่สักว่าทำ หรือ เห็นผู้เรียนโง่เขลา หรือ เห็นเป็นชั้นต่ำ ๆ ใช้ภาษาสุภาพ นุ่มนวล ไม่หยาบคาย ชวนให้สบายใจ สละสลวย เข้าใจง่าย

4.3 การบูรณาการพุทธวิธีการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ

การจัดการเรียนรู้ในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ ทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ด้านกายภาพ ด้านการเรียนการสอน ด้านพฤติกรรม ครู ผู้บริหารโรงเรียน และ นักเรียน ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ และ ด้านกิจกรรมวันพระ¹⁷ ซึ่งมีตัวชี้วัดในแต่ละด้านแตกต่างกันไป โดยภาพรวมโรงเรียนวิถีพุทธนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียน ผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างชัดเจน เพื่อเป็นการพัฒนาผู้เรียนด้วยหลักพุทธธรรมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ มีการบูรณาการพุทธธรรมในการเรียนรู้ และการปฏิบัติ เพื่อเชื่อมโยงการเรียนรู้สู่หลักธรรมในการพัฒนาตนเอง และ ผู้อื่น โดยมุ่งเน้นให้เกิดการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการ¹⁸ เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาตน และ ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม ส่งเสริมบรรยากาศของการใฝ่เรียนรู้ พัฒนาไตรสิกขา และมีปฏิสัมพันธ์

¹⁵ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธวิธีในการสอน**, อ่างแก้ว, หน้า 41.

¹⁶ อภ.ปญจก. 22/159/166.

¹⁷ พระมหาวิชาญ สุวิชาโน (บัวบาน) และ ดร.เกษม แสงนนท์, **คู่มือดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ**, พระนครศรีอยุธยา : ส่วนวางแผนและพัฒนาการอบรม สถาบันวิปัสสนาธุระ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562, หน้า 61, (อัตถ์สำเนา).

¹⁸ กระทรวงศึกษาธิการ, **แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ**, อ่างแก้ว, หน้า 8-9.

ที่เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน รวมทั้งเสริมสร้างปัญญา เข้าใจในหลักการดำเนินการโรงเรียนวิถิปุทธร่วมกัน และ เป็นตัวอย่างในการพัฒนาผู้เรียนตามวิถีชาวพุทธ สถานศึกษาวิเคราะห์หาจุดเน้นรูปแบบของโรงเรียนวิถิปุทธ ตามความเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา โดยใช้พุทธวิธีการสอนมาบูรณาการ ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ในโรงเรียนวิถิปุทธ ทำให้ผู้บริหาร ครู และ นักเรียน รู้จักใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า และ เพื่อส่งเสริมให้ผู้บริหาร ครู และ นักเรียนใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนาในบริบทต่าง ๆ ของ โรงเรียนวิถิปุทธ

จากการศึกษาค้นคว้า และ ทบทวนเอกสารที่ผ่านมาเกี่ยวกับเรื่องการจัดการเรียนรู้ในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนวิถิปุทธ ทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ด้านกายภาพ ด้านการเรียนการสอน ด้านพฤติกรรม ครู ผู้บริหารโรงเรียน และ นักเรียน ด้านการส่งเสริมวิถิปุทธ และ ด้านกิจกรรมวันพระ ซึ่งมีตัวชี้วัดในแต่ละด้านแตกต่างกันไป โดยภาพรวมโรงเรียนวิถิปุทธนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน ที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียน ผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างชัดเจน เพื่อเป็นการพัฒนาผู้เรียนด้วยหลักพุทธธรรมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ มีการบูรณาการพุทธธรรมในการเรียนรู้ และ การปฏิบัติ เพื่อเชื่อมโยง การเรียนรู้สู่หลักธรรมในการพัฒนาตนเอง และ ผู้อื่น โดยมุ่งให้นักเรียนโรงเรียนวิถิปุทธมีคุณลักษณะ “กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” เน้นให้เกิดการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการ เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาตน และ ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม ส่งเสริมบรรยากาศของการใฝ่เรียนรู้ พัฒนาไตรสิกขา และ มีปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน รวมทั้งเสริมสร้างปัญญา เข้าใจในหลักการดำเนินการโรงเรียนวิถิปุทธร่วมกัน และ เป็นตัวอย่างในการพัฒนาผู้เรียนตามวิถีชาวพุทธ สถานศึกษาวิเคราะห์หาจุดเน้นรูปแบบของโรงเรียนวิถิปุทธ ตามความเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา โดยใช้พุทธวิธีการสอนมาบูรณาการ ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ในโรงเรียนวิถิปุทธ ทำให้ผู้บริหาร ครู และ นักเรียน รู้จักใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า “กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” และ เพื่อส่งเสริมให้ผู้บริหาร ครู และนักเรียน ใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนาในบริบท ต่าง ๆ ของโรงเรียนวิถิปุทธ

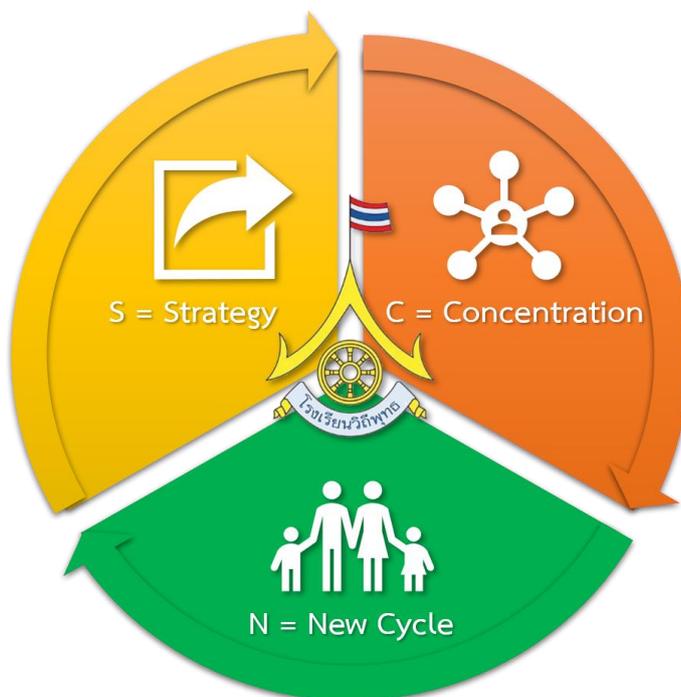
หลังจากที่นำพุทธวิธีการสอน และ หลักธรรมในพระพุทธศาสนามาบูรณาการผ่านกิจกรรมการเรียนรู้แล้ว ทำให้ครู และ นักเรียนมีพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปใช้ชีวิตได้อย่างรู้คุณค่า เช่น ด้านกายภาพ ได้คุณค่าด้านจิตใจ สะอาด สว่าง สงบ บรรยายภาพเพื่อการเรียนการสอนของโรงเรียนวิถิปุทธ เป็นสัญลักษณ์ของการเป็นโรงเรียนวิถิปุทธ มีองค์พระครองใจ ไร้สักการบูชา เป็นหลักธรรมในการเตือนจิต สุขภาพกาย และ จิตดี ผีกลด้วยภาวณา มีห้องที่เป็นสัดส่วน มีศิลปะทางอบายมุข ทำชีวิตให้ประณีต สร้างวินัยให้กับตนเอง สังคมปลอดอบายมุข สิ่งเสพติด ด้านการเรียนการสอน ครู และ นักเรียน ได้ฝึกสมาธิ ฝึกสติ ทำให้เกิดปัญญา สร้างวินัย ซึ่งจะนำไปสู่การมีจิตอาสาของนักเรียนต่อชุมชน ปลูกฝังนิสัยความมีน้ำใจ และ จิตสาธารณะ นักเรียนได้

แสดงออกถึงพฤติกรรมความร่วมมือกันในการช่วยเหลือสังคม ด้านพฤติกรรมครูและนักเรียน ดำเนินชีวิตได้อย่างเป็นปกติสุข ไม่เบียดเบียนผู้อื่น สมทานศีลหน้าเสาธง บูรณาการ ครูประจำชั้นประเมินทุกวันก่อนเลิกเรียน ยิ้มง่าย ไหว้สวย ทำให้น่ารัก น่าชื่นชม รักษาวัฒนธรรม อันดีงามของไทย การพิจารณาอาหาร ไม่ดั่ง ไม่หก ไม่เหลือ ทำให้รู้จักความพอประมาณ มีสติ กตัญญู ไม่หลงใหลในรส กลิ่น มีมารยาทในการรับประทานอาหาร การประหยัด อดออม ใช้น้ำเงิน และสิ่งของ ทำให้รู้จักใช้จ่ายอย่างพอเพียง รู้คุณค่าของคน และ สิ่งของรู้จักการวางแผนในการใช้จ่าย และมีนิสัย ใฝ่รู้ สู้งานยาก ทำให้มีความขยันอดทน มีความเพียร ความพยายาม มุ่งมั่นสู่ความสำเร็จ ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ ครู และ นักเรียนมีสุขภาพดี รู้จักเลือกรับประทานอาหารที่ดีมีประโยชน์ มีการชื่นชมความดีทำให้เกิดความปลื้มใจในสิ่งที่ได้ทำ พร้อมทั้งมีสมุดที่บันทึกความดีคอยย้ำเตือนให้ทำดี รู้หลักธรรมคำสอน ในพระพุทธศาสนา สามารถแก้ไขปัญหา และ ด้านกิจกรรมวันพระ จากการที่ครู และ นักเรียน ใส่เสื้อขาว ซึ่งเว้นจากการปรุงแต่ง แสดงความสามัคคีร่วมใจ ไสบาตร ฟังเทศน์ เสียสละเอื้อเฟื้อ สร้างปัญญา ชัดเกลาจิตใจ สร้างเสริมปัญญา อาหารมังสวิรัตติ รักษาศีล ความเมตตากรุณา เว้นจากการฆ่าสัตว์ สวดมนต์แปล ฟีกสมาธิ เข้าใจซึ่งในพระธรรมคำสอน จากการศึกษาข้อมูลในบทที่ 2 บทที่ 3 การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ และ สันทนากลุ่ม ทำให้เกิดองค์ความรู้ เกี่ยวกับการบูรณาการพุทธวิธีการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ

5. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

เมื่อผู้วิจัยได้นำพุทธวิธีการสอนแบบต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้า ได้แก่ แบบสากัจฉา หรือแบบสนทนา แบบบรรยาย แบบตอบปัญหา แบบวางกฎข้อบังคับ สติภาวนา ของพระพุทธเจ้า ได้แก่ สันทสนา (แจ่มแจ้ง) สมทปนา (จงใจ) สมุตเตชนา (หาญกล้า) สัมปหังสนา (ร่าเริง) กลวิธีและอุปายประกอบการสอน ของพระพุทธเจ้า ได้แก่ การยกอุทาหรณ์และการเล่านิทานประกอบ การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา การใช้อุปกรณ์การเรียนการสอน การทำเป็นตัวอย่าง การเล่นภาษา เล่นคำ และ ใช้คำในความหมายใหม่ อุปายเลือกคน และ การปฏิบัติรายบุคคล การรู้จักจังหวะและโอกาส ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ การลงโทษและให้รางวัล กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า มาบูรณาการร่วมกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในโรงเรียนวิถีพุทธ ทำให้เกิดองค์ความรู้จากการวิจัย “บูรณาการพุทธวิธีการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ” ในครั้งนี้ เป็นองค์ความรู้ ที่เกิดการสังเคราะห์ และ กลั่นตัวจนตกผลึก หยั่งลงเป็นกรอบความคิดที่มีรูปแบบขององค์ความรู้ ที่ชื่อว่า “SCN Model” ซึ่งเป็นโมเดลของการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน มุ่งเน้นให้เกิดพฤติกรรม ที่มีเป้าหมายในเรื่องของชีวิต สามารถช่วยเหลือดูแลตัวเองได้ ซึ่งรวมถึงการปลูกฝังเรื่องความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณสอดคล้องกับหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา และ เรียนรู้ที่จะดำรงชีวิตอย่างเหมาะสม รู้เท่าทันโลกที่เปลี่ยนแปลง สร้างสังคมที่ดีมีคุณภาพ ผ่าน “การกิน

อยู่ ดู ฟังเป็น” ด้วยเหตุที่ผู้วิจัยเห็นคุณค่าที่เกิดขึ้นจากงานวิจัยนี้ จึงได้ตั้งชื่อว่า รูปแบบการบูรณาการพุทธวิธีการสอนในโรงเรียน วิธีพุทธ ดังจะเห็นได้จากภาพที่ 1.1

ภาพที่ 1.1 SCN Model

S = Strategy หมายถึง ยุทธวิธีการสอนที่เกิดจากการนำหลักธรรมของพระพุทธเจ้าเข้ามาบูรณาการ และเป็นกระบวนการพิจารณาใช้วิธีการสอนให้สอดคล้องกับวิชาที่สอน สถานที่สอน และคุณสมบัติของนักเรียนที่เข้ารับการสอน

C = Concentration หมายถึง การเอาใจจดจ่อ การชื่นชอบ และการเข้าถึงได้กับเนื้อหาวิชาที่ได้รับการถ่ายทอด เป็นผลที่เกิดจากการใช้ยุทธวิธีของพระพุทธเจ้าโดยมีหลักธรรมเข้ามาบูรณาการใช้โดยผ่าน 5 องค์ประกอบหลักในการบริหารจัดการ ส่งผลให้นักเรียนเข้าใจในเนื้อหาวิชาได้ง่าย มีความผูกพันกับวิธีการถ่ายทอด ทำให้เกิดความใส่ใจ ความสนใจ แบบจิตที่เป็นสมาธิ และมีใจจดจ่อต่อสิ่งนั้นจนจบกระบวนการวิชา

N = New Cycle หมายถึง วงจรใหม่แห่งกระบวนการสอน การเรียน และการบริหารจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน ด้วยบุคลากรรูปแบบใหม่ทั้งครูผู้สอน นักเรียน วิธีการสอน และการบริหารจัดการต่าง ๆ ทำให้เกิดผลลัพธ์ที่ทรงคุณค่าต่อประสิทธิภาพของนักเรียน ครู อาจารย์ และกระบวนการดำเนินการในโรงเรียนรูปแบบต่าง ๆ

6. บทสรุป

โรงเรียนวิถิปุทธจะมีแนวทางการเรียนการสอนระบบปกติทั่วไป ที่นำหลักธรรม พระพุทธศาสนา มาประยุกต์ในการพัฒนานักเรียน โดยเน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ซึ่งเป็นการฝึกหัดอบรม เพื่อพัฒนากาย ความประพฤติ จิตใจ และ ปัญญา อย่างบูรณาการ ผ่านกิจกรรมที่ส่งเสริมการกิน การอยู่ การดู และการฟัง ด้วยกระบวนการจัดการเรียนรู้ลักษณะ “สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” การเรียนรู้ในชั้นเรียนจะเป็นลักษณะการบูรณาการพุทธธรรมในการเรียนรู้ ทั้งความรู้ กระบวนการ ฝึกปฏิบัติ โรงเรียนวิถิปุทธได้นำพุทธวิธีการสอนแบบต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้า ได้แก่ แบบสากัจฉา หรือ แบบสนทนา แบบบรรยาย แบบตอบปัญหา แบบวางกฎข้อบังคับ สีลาการสอน ของพระพุทธเจ้า ได้แก่ สันทสนา (แจ่มแจ้ง) สมาทปนา (จงใจ) สมุตเตชนา (หาญกล้า) สัมปหังสนา (ร่าเริง) กลวิธีและอุบายประกอบการสอน ของพระพุทธเจ้า ได้แก่ การยกอุทาหรณ์และการเล่านิทานประกอบ การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา การใช้อุปกรณ์การเรียนการสอน การทำเป็นตัวอย่าง การเล่นภาษา เล่นคำ และ ใช้คำในความหมายใหม่ อุบายเลือกคน และ การปฏิบัติรายบุคคล การรู้จักจังหวะและโอกาส ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ การลงโทษและให้รางวัล กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า มาบูรณาการ ร่วมกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในโรงเรียนวิถิปุทธ ทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านกายภาพ 2) ด้านการจัดเรียนการสอน 3) ด้านพฤติกรรมครูและนักเรียน 4) ด้านการส่งเสริมวิถิปุทธ และ 5) ด้านกิจกรรมประจำวันพระ และองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย คือ รูปแบบวิถิแห่งการเปลี่ยนแปลง เรียกว่า “SCN Model” หมายถึง การสอนโดยบูรณาการหลักธรรม และ วิธีการสอน ของพระพุทธเจ้า ผ่านกิจกรรม 5 ด้าน ของโรงเรียนวิถิปุทธ เพื่อพัฒนาให้ครู มีคุณลักษณะ ที่ดีตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาพร้อมจะพัฒนานักเรียนให้เกิดความรู้ เป็นคนดี คนเก่ง มีความสุข ใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่าอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่ม 22, 26.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2521.

กระทรวงศึกษาธิการ. **แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถิปุทธ.** พิมพ์ครั้งที่ 4. นนทบุรี : ห้างหุ้นส่วนจำกัด เซน ปริ้นติ้ง, 2562.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **การศึกษาเพื่อสันติภาพ.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ สันติธรรม, 2540.

พระมหาวิชาญ สุวิชาโน (บัวบาน) และ ดร.เกษม แสงนนท์. **คู่มือดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ.**

พระนครศรีอยุธยา : ส่วนวางแผนและพัฒนากการอบรม สถาบันวิปัสสนาธุระ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562. (อัดสำเนา).

วศิน อินทสระ. **พุทธวิธีในการสอน.** พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา,
2545.

สมเด็จพุฒาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). **พุทธวิธีในการสอน.** พิมพ์ครั้งที่ 25. กรุงเทพมหานคร :
บริษัท โอ.เอส. พริ้นติ้งเฮาส์ จำกัด, 2562.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. **7 ทศวรรษใต้ร่มพระบารมี :
พระบรมราโชวาทด้านการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.ซี.พริ้นท์แอนด์
แพค จำกัด, 2559.

_____ . **แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 – 2579.** กรุงเทพมหานคร : บริษัท พริก
หวานกราฟฟิค จำกัด, 2560.

